

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.2>

СПРОЩЕНІ ФОРМИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ У ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Гембара Г.І.,
*аспірант кафедри адміністративного та
фінансового права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: hryhoriy1204@gmail.com*

Гембара Г.І. Спрощені форми судового розгляду адміністративних справ у законодавстві європейських країн.

Статтю присвячено аналізу досвіду країн Європейського Союзу щодо здійснення диференціації процесуальної форми розгляду і вирішення публічно-правових спорів шляхом її спрощення – звільнення від зайвих, ускладнених та неефективних елементів. Дослідження цього питання зумовлено активізацією євроінтеграційних процесів в Україні, що потребує врахування здобутків європейських держав у сфері адміністративного судочинства задля удосконалення нормативного підґрунтя функціонування адміністративних судів в Україні.

Встановлено, що запровадження поряд із загальним порядком судового розгляду справ, тобто звичайним, спрощеного порядку – є давно підтримуваною країнами європейського регіону тенденцією, яка спрямована на підвищення ефективності реалізації права на доступ до правосуддя і на справедливий судовий розгляд, про що неодноразово наголошував Комітет Міністрів Ради Європи у своїх Рекомендаціях державам-членам.

Досліджено законодавство європейських держав (Німеччини, Грузії, Литви, Латвії, Польщі, Австрії, Естонії), яке регулює процесуальну діяльність адміністративного суду на предмет спрощення розгляду і вирішення справ. Розглянуто основні критерії та підстави застосування спрощених форм судового розгляду і вирішення публічно-правових спорів та з'ясовано: кому належить право ініціювання розгляду справи у спрощеному порядку, чи враховується при цьому думка учасників справи, які повноваження суду при вирішенні цього питання. Визначено подібні риси у досліджуваному іноземному законодавстві щодо спрощення адміністративного судочинства.

Проведено порівняльний аналіз європейських норм з нормами українського адміністративно-процесуального законодавства та виокремлено положення, які було б доцільно запровадити у національне законодавство з метою удосконалення спрощеного позовного провадження та підвищення рівня ефективності судового захисту прав особи у сфері публічно-правових відносин.

Сформовано висновок про те, що спрощені процедури судового розгляду адміністративних справ посідають важливе місце у законодавстві країн Європейського Союзу, що свідчить про важливість процедур оптимізації судочинства.

Ключові слова: спрощення, судовий розгляд, законодавство європейських держав, публічно-правові спори, адміністративне судочинство.

Gembara G. Simplified forms of trial proceeding of administrative cases in the legislation of European countries.

The article is devoted to the analysis of the experience of the countries of the European Union for the implementation of differentiation of the procedural form of consideration and resolution of public-legal disputes by simplifying it - withdrawal of unnecessary, complicated, and ineffective elements. The study of this issue is conditioned by the activation of European integration processes in Ukraine, which requires taking into account the achievements of European countries in administrative litigation to improve the legislative basis of the functioning of administrative courts in Ukraine.

It has been established that the introduction, along with the general procedure of judicial proceedings, that is, ordinary, simplified proceedings, is a trend long supported by the countries of the European region,

which is aimed at increasing the effectiveness of the implementation of the right to access to justice and a fair trial, which was repeatedly emphasized by the Committee of Ministers of the Council of Europe in its Recommendations to member states.

The legislation of European states (Germany, Georgia, Lithuania, Latvia, Poland, Austria, Estonia) was studied, which regulates the administrative court's procedural activity to simplify the consideration and resolution of cases. The main criteria and reasons for applying simplified court proceedings and resolving public-legal disputes were considered. It was clarified: who has the right to initiate a case in a simplified manner, whether the participants' opinion is taken into account, and what are the powers of the court when deciding this issue. Similar features were identified in the studied foreign legislation on simplifying administrative litigation.

A comparative analysis of the European legislation with the provisions of the Ukrainian administrative-procedural legislation was carried out, and the provisions that would be appropriate to be introduced into the national legislation in order to improve the simplified legal proceedings and increase the level of effectiveness of judicial protection of individual rights in the field of public-legal relations were highlighted.

It was concluded that simplified procedures for the trial investigation of administrative cases take an important place in the legislation of the countries of the European Union, which indicates the importance of procedures for optimizing the judicial process.

Key words: simplifying, trial, the legislation of European states, public-legal disputes, administrative litigation.

Постановка проблеми. Спрощені форми судового розгляду адміністративних справ, як результат оптимізації судочинства, покликані удосконалити судовий механізм захисту прав приватної особи у сфері публічно-правових відносин. Та чи є дієвою така *диференціація процесуальної форми* розгляду і вирішення публічно-правових спорів? На це питання можна відповісти, дослідивши закономірності таких правових явищ на прикладі інших держав.

Країни-члени Європейського Союзу ще з кінця минулого століття почали змінювати своє національне законодавство та запроваджувати *спрощені форми судового розгляду справ*. А тому, з огляду на активізацію євроінтеграційних процесів в Україні, обрана тематика є надзвичайно актуальною з точки зору можливості апробації результатів, отриманих за наслідками наукового дослідження.

Здійснення аналізу законодавства європейських держав, яке регулює процесуальну діяльність адміністративного суду надасть можливість охарактеризувати спрощені форми судового розгляду справ, тобто сформувані основні критерії та підстави застосування, а також виокремити їх подібні риси. Окрім цього, зіставлення іноземного законодавства з українським адміністративно-процесуальним законодавством дозволить віднайти особливості, які було б доцільно інтегрувати у вітчизняне адміністративне судочинство та удосконалити спрощену форму судового захисту прав особи у сфері публічно-правових відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання зарубіжного досвіду спрощення судочинства неодноразово піднімалось у науковій спільноті, зокрема такими авторами, як: Р.С. Мельник, І.В. Завальнюк, А.В. Хворостянкіна, В.І. Бобрик, Є.А. Палій, Д.В. Роженко, М.А. Бояринцева, О.Б. Загурський, Г.П. Власова, А.О. Чернікова та ін. Проте детальному дослідженню порядку застосування спрощених форм судового розгляду адміністративних справ та проведенню паралелі з чинним національним законодавством не приділено достатньої уваги. Тому **метою** цієї статті є вивчення досвіду європейських держав щодо спрощення адміністративного судочинства та оцінка можливості запозичення окремих елементів спрощених проваджень для вдосконалення вітчизняного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Спрощення судових процедур вважається загальносвітовою тенденцією, яка найбільшою мірою має прояв у країнах з усталеними традиціями демократії і високою правовою культурою громадян, які дозволяють приділяти меншу увагу формалізму судочинства. Для України як держави, яка обрала шлях інтеграції в європейську правову сім'ю і здійснює докорінне реформування майже усіх інститутів публічної влади, досвід країн Європейського Союзу у спрощенні судочинства є особливо цінним [1, с. 165]. Тому врахування здобутків європейських держав у сфері адміністративного судочинства є необхідною умовою розробки й вдосконалення теоретичного й нормативного підґрунтя функціонування адміністративних судів в Україні [2, с. 100].

Послідовно запроваджуючи у своє національне законодавство форми, альтернативні основному порядку судового розгляду справ, країни європейського регіону спиралися на керівні *принципи європейських організацій*, які містилися, зокрема, у прийнятих Комітетом Міністрів Ради Європи: Рекомен-

дації R (81) 7 державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981, Рекомендації № R (84) 5 державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя від 28.02.1984, Рекомендації Rec (2001) 9 державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами-приватними особами від 05.09.2001, а також у Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) від 11.07.2007 № 861/2007 «Про встановлення європейської процедури розгляду позовів незначної вартості». Ці міжнародні акти спрямовані на підвищення ефективності реалізації права на доступ до правосуддя і на справедливий судовий розгляд шляхом, серед іншого, спрощення та прискорення судового провадження.

Висвітлення досвіду спрощених форм судового розгляду адміністративних справ серед країн Ради Європи вважаємо розпочати з Федеративної Республіки Німеччина.

Дослідивши Положення про адміністративні суди від 21.01.1960, можна відзначити, що в адміністративному судочинстві Німеччини суд приймає рішення, за загальним правилом, за результатами усних обговорень. При цьому, у статті 84 вказаного Положення передбачено можливість розгляду та винесення судового рішення без проведення усного обговорення, якщо у справі немає особливих труднощів фактичного чи правового характеру і обставини справи з'ясовані [3].

Інакше кажучи, питання розгляду справи без проведення усного обговорення, тобто в письмовому порядку, вирішується судом залежно від складності встановлення фактичних обставин і вирішення правового спору. Цікаво, що у цьому Положенні не міститься критеріїв, які суд враховує при вирішенні питання можливості розгляду справи без проведення усного обговорення, що дає підстави стверджувати про досить широкі дискреційні повноваження суду в цій частині. Для порівняння, у частині третій статті 259 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (далі – КАС України) міститься такий перелік критеріїв, на які суд спирається при вирішенні питання про розгляд справи за правилами спрощеного чи загального позовного провадження [4].

Не менш актуальним у питанні спрощення процесуальної форми розгляду адміністративних справ є досвід Грузії.

У статті 27 Кодексу адміністративного судочинства Грузії від 23.07.1999 зазначено, що суд має право на основі письмових заяв сторін розглянути та вирішити адміністративну справу без присутності сторін [5].

Себто *право визначати форму розгляду* адміністративної справи належить виключно сторонам, водночас, таке положення не має імперативного характеру, а тому не обмежує суд у можливості відмовити сторонам у розгляді справи у письмовому провадженні.

Окрім письмового провадження, в адміністративному судочинстві Грузії для розгляду справ застосовується альтернативний загальним правилам прискорений порядок, рішення щодо якого, відповідно до статті 28 Кодексу адміністративного судочинства Грузії, суд може прийняти на вимогу однієї із сторін [5]. Прискорене провадження, за своєю суттю, зводиться до скорочення строків подання учасниками справи заяв та позбавлення їх права подання пояснень щодо певних питань.

Важливо наголосити, що у статті 28-1 Кодексу адміністративного судочинства Грузії передбачено дії, які виконує суд з метою прискорення процесу. Так, суд не має права виходити за межі позовних вимог, але не обмежений у їх формулюванні. З метою прискорення процесу суд може допомогти стороні змінити позовні вимоги [5].

Проводячи паралелі з вітчизняним адміністративним судочинством, відзначаємо, що право суду вийти за межі позовних вимог закріплене у статті 9 КАС України [4]. Натомість *право формулювання предмета позову* в українському процесуальному законі прямо не встановлене.

Безперечно, що надання суду можливості корегування обраного позивачем способу захисту своїх прав сприяє ефективності реалізації права особи на доступ до правосуддя та підвищує рівень судового захисту, адже помилки у викладенні позовних вимог не можуть перешкоджати відновленню порушеного права особи.

Досвід прибалтійських держав також є цікавим у контексті дослідження спрощення порядку судового розгляду і вирішення публічно-правових спорів.

Закон Литовської Республіки «Про провадження в адміністративних справах» від 14.01.1999 передбачає розгляд та вирішення судом першої інстанції справи за правилами письмового провадження [6].

Провівши аналіз статті 78 вказаного Закону, можна сформулювати наступні підстави для розгляду судом справи в порядку письмового провадження:

1) неявка в судове засідання учасників справи, які належним чином повідомлені про час та місце засідання. У цьому випадку після оголошення рішення про розгляд справи у порядку письмового провадження суд видалається до нарадчої кімнати для винесення рішення;

2) прохання заявника у скарзі (клопотанні, заяві) про розгляд справи у порядку письмового провадження за відсутності протягом встановленого судом строку заперечень іншої сторони проти такого розгляду. При цьому, усний розгляд справи проводиться, якщо кожна зі сторін процесу заявила клопотання про розгляд справи в порядку усного провадження або якщо суд вирішує, що такий розгляд є необхідним;

3) подання під час усного розгляду справи клопотання однієї із сторін процесу або власна ініціатива суду та згода іншої сторони. Якщо суд в ході розгляду справи в порядку письмового провадження визнає, що в порядку усного провадження обставини справи будуть розслідувані у більш повному обсязі, то він вправі перейти до усного розгляду справи.

Підсумовуючи наведене, можна висувати, що литовське адміністративно-процесуальне законодавство передбачає можливість вирішення питання про застосування письмової форми як на стадії відкриття провадження, так і *під час розгляду справи* в порядку усного провадження, та досить детально описує підстави її застосування.

Подібні за змістом положення до литовського правового регулювання письмового провадження в адміністративному судочинстві містить Адміністративно-процесуальний закон Латвії від 25.10.2001 [7].

Зазначений Закон у статті 112-1 встановлює, що адміністративна справа розглядається в письмовому провадженні без судового засідання, якщо інше не встановлено законом. Винятком з цього правила є, серед іншого, подання відповідачем – фізичною особою у справах про договори публічного права клопотання про розгляд справи в усному порядку в судовому засіданні [7].

Поряд з цим, суд з власної ініціативи має право призначити розгляд в усній формі справи, яка за законом має бути розглянута в письмовому порядку. Відтак вирішальний «голос» щодо *обрання форми розгляду* адміністративної справи належить суду, що підкреслює його активну роль у керуванні процесом.

Раціональним, з точки зору принципу процесуальної економії, є положення вищевказаної статті про те, що при розгляді справи, яка має бути розглянута в письмовому порядку суд може на власний розсуд призначити судове засідання для вчинення окремої процесуальної дії або для вирішення процесуального питання [7]. Вважаємо, що така норма з одного боку, забезпечує реалізацію процесуальних прав сторін на подання пояснень чи заперечень щодо, наприклад, призначення експертизи, а з іншого, не покладає на учасників справи додаткових витрат на подальші засідання, так як після вирішення відповідного питання чи вчинення процесуальної дії суд продовжує розглядати справу в письмовому порядку.

Переходячи до дослідження спрощених процедур розгляду адміністративних справ у Республіці Польща, варто вказати, що питання розгляду справ воєводськими адміністративними судами врегульоване Законом про провадження в адміністративних судах від 30.08.2002 [8]. Цей Закон у розділі 8 містить положення про спрощене провадження, яке застосовується воєводськими адміністративними судами за наявності підстав, викладених у статті 199. До прикладу, скаргу у спрощеному провадженні може бути розглянуто у тому разі, якщо одна зі сторін заявила клопотання про розгляд у спрощеному порядку при відсутності заперечень інших сторін протягом чотирнадцяти днів з дня отримання заяви, або справи, предметом яких є бездіяльність або надмірна тривалість провадження.

У відповідності до статей 120, 122 згаданого Закону справи у порядку спрощеного провадження розглядаються у письмовому порядку, при цьому, суд має право за необхідності призначити судове засідання [8].

В адміністративному судочинстві Австрії, яке регламентується Федеральним Законом про провадження в адміністративних судах [9], спрощена процедура розгляду адміністративних справ полягає в письмовому розгляді справи.

У статті 24 вказаного Закону встановлено, що усне слухання справи проводиться як на вимогу сторони, так і з ініціативи суду. При цьому, за певних обставин в усному слуханні може бути відмовлено, зокрема, якщо:

- заява або скарга мають бути залишені без задоволення з формальних причин або якщо на підставі наявних у справі фактів вже встановлено, що оскаржене адміністративне рішення має бути скасовано;
- скарга про порушення обов'язку своєчасного прийняття рішення підлягає відхиленню з формальних причин або по суті;

– справою займається посадова особа суду (провадження у судових справах, що стосуються питань, що входять до сфери компетенції муніципалітету) [9].

Таким чином, у разі відмови у заяві сторони провести усне слухання, така справа розглядається у письмовій формі.

Крім наведеного, у частині четвертій статті 24 Федерального Закону про провадження в адміністративних судах визначено, що у разі якщо інше не передбачено федеральним чи провінційним законодавством, адміністративний суд може відмовитися від слухання незважаючи на вимогу сторони, якщо матеріали свідчать, що усне слухання не призведе до розв'язання правового питання і якщо така відмова не суперечить ні пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ні статті 47 Хартії основоположних прав Європейського Союзу [9]. Варто додати, що у пункті 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та у статті 47 Хартії основоположних прав Європейського Союзу йдеться, серед іншого, про право кожного на публічний розгляд його справи.

Чи не вперше з проаналізованого законодавства європейських країн процесуальний нормативно-правовий акт в частині регулювання умов застосування спрощеного порядку розгляду адміністративних справ містить заборону відмови у проведенні судового засідання, якщо така суперечить положенням міжнародно-правових актів. Вважаємо, що така норма свідчить про *міцний правовий зв'язок* національного законодавства у сфері адміністративного судочинства Австрії із міжнародним правом.

Схожість з прописаними в чинному КАС України правилами розгляду адміністративних справ містить Адміністративно-процесуальний кодекс Естонії від 27.01.2011, який набрав чинності з 01.01.2012 (далі – Кодекс Естонії), який передбачає розгляд справи в судовому засіданні, спрощеному або письмовому провадженнях [10].

Вибір форми розгляду справи належить позивачу, який, як вбачається з частини першої статті 38 Кодексу Естонії, повинен визначити у позовній заяві таку форму: в судовому засіданні, в порядку письмового провадження чи в порядку спрощеного позовного провадження. При цьому, відповідач у відзиві на позов також повинен вказати на розгляд справи в порядку письмового провадження чи спрощеного позовного провадження, та чи бажає брати участь у розгляді справи в судовому засіданні (пункт 6 частини першої статті 123 Кодексу Естонії) [10].

У частині першій статті 131 Кодексу Естонії встановлено, що суд може розглянути справу в порядку письмового провадження, якщо, за його оцінкою, факти, що мають значення для вирішення справи, можна встановити без проведення судового засідання та:

1) усі сторони та треті особи погодилися на розгляд справи в порядку письмового провадження, або

2) учасники справи не мають підстав вимагати проведення судового засідання, з огляду на спірні правовідносини та характер спору, враховуючи те, що єдиними питаннями, які ними оспоруються, є питання права [10].

У цій же статті встановлено, що у випадку, якщо сторона або третя особа подали заяву до суду, але не повідомили про свою згоду на розгляд справи в порядку письмового провадження, вважається, що вони бажають, щоб справа розглядалася в судовому засіданні. Учасник процесу може відкликати свою згоду на розгляд справи в порядку письмового провадження лише у тому разі, якщо обставини справи істотно змінилися [10].

Заслуговує на увагу, у питанні повноважень суду при розгляді справи в письмовому провадженні, частина п'ята статті 131 Кодексу Естонії, згідно з якою, якщо відповідно до частини першої вказаної статті справа може бути розглянута в порядку письмового провадження, але суд вважає за необхідне розглянути матеріали справи в судовому засіданні, то він може обмежити перелік питань, які будуть розглядатися в судовому засіданні [10].

Поряд з цим, цілком відмінним від українського законодавства є положення про те, що навіть при розгляді справи в письмовому провадженні кінцеве рішення *оголошується публічно*.

Окремо Кодекс Естонії врегульовує передумови, порядок та результати розгляду адміністративної справи в порядку спрощеного провадження.

Так, у статті 133 Кодексу Естонії визначено, що суд може розглядати справу в порядку спрощеного провадження за умови, що суд переконаний, що це справедливо і якщо порушення права, захистити яке просить позивач, є незначним. Порушення права вважається незначним, зокрема, коли спірна юридична вартість має грошову оцінку і ця грошова вартість не перевищує 200 євро. Суд також може розглядати справу в порядку спрощеного позовного провадження, якщо сторони та треті особи дадуть

на це чітку згоду. Учасник процесу може відмовитися від своєї згоди на розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження лише у разі, якщо обставини справи істотно змінилися [10].

Що стосується самого порядку розгляду справи в спрощеному провадженні, то статті 134, 135 Кодексу Естонії встановлюють, що суд має *право відступати* від окремих положень Кодексу, наприклад: встановлювати інші, ніж передбачені законом, строки, крім строку на апеляційне оскарження рішення суду; відступати від формальних вимог щодо подання та отримання доказів; не проводити попереднє письмове провадження або судові засідання; ухвалити судові рішення без описової та мотивувальної частин; заслухати пояснення учасника процесу по телефону або, щодо заслуховування особи, визнати достатнім письмову чи електронну позицію особи.

Отже, Кодекс Естонії детально встановлює передумови та особливості розгляду справи за правилами письмового провадження і в порядку спрощеного провадження, а тому, на наше переконання, може слугувати прикладом для наслідування щодо спрощення судової форми розгляду адміністративних справ.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного аналізу процесуального законодавства європейських країн, насамперед варто відзначити різноманітність найменування форм спрощення адміністративного судочинства: письмове, скорочене, прискорене, спрощене провадження. Водночас порівнюючи зміст правової регламентації спрощених форм судового розгляду адміністративних справ у наведених країнах, можна виділити такі подібні положення:

- 1) ініціювання розгляду справи у спрощеному порядку позивачем, з урахуванням думки відповідача;
- 2) право суду за певних умов з власної ініціативи розглянути справу в спрощеному порядку незалежно від позиції сторін;
- 3) відсутність судових засідань та усних заслуховувань пояснень сторін;
- 4) скорочені строки реалізації учасниками справи своїх процесуальних прав, як от: подання відповідачем заперечення або пред'явлення зустрічного позову; подання сторонами пояснень щодо висновку експерта тощо.

Сформульовані спільні риси притаманні й спрощеному позовному провадженню в українському адміністративному судочинстві, проте, вважаємо відмітити, що окремі положення законодавства європейських країн, як-от:

- можливість відкликання учасником справи своєї згоди на розгляд справи в спрощеному порядку;
- право суду формулювати позовні вимоги;
- можливість призначення судового засідання для вчинення окремої процесуальної дії;
- можливість ухвалення судового рішення без описової та мотивувальної частин, є доволі раціональними та дієвими, а тому їх врахування у вітчизняному законодавстві безумовно призвело б до позитивних результатів та підвищення рівня ефективності цієї форми позовного провадження.

Отже, спрощений порядок розгляду справ в адміністративному судочинстві займає чільне місце у законодавстві європейських країн, які досягли значного прогресу в удосконаленні процесуальної форми розгляду і вирішення публічно-правових спорів, що підкреслює важливість процедур оптимізації судочинства, його спрощення, здешевлення і прискорення як для сторін, так і для судової системи.

Список використаних джерел:

1. Завальнюк І.В. Спрощене провадження в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.02. Одеса, 2017. 274 с.
2. Хворостянкіна А. Європейські стандарти адміністративного процесу. Юридичний журнал. 2005. № 11. С. 100–109.
3. Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/BJNR000170960.html>.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
5. ADMINISTRATIVE PROCEDURE CODE OF GEORGIA. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/16492?publication=77>.

6. LIETUVOS RESPUBLIKOS ADMINISTRACINIŲ BYLŲ TEISENOS ĮSTATYMAS 1999 m. sausio 14 d. Nr. VIII-1029 Vilnius. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.72290/asr>.
7. Administrative Procedure Law Republic of Latvia. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/55567-administrative-procedure-law>.
8. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi z dnia 30 sierpnia 2002 r. URL: http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20021531270/U/D20021270Lj.pdf?_x_tr_sl=pl&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc&_x_tr_sch=http.
9. Bundesgesetz über das Verfahren der Verwaltungsgerichte StF: BGBl. I Nr. 33/2013 (NR: GP XXIV RV 2009 AB 2112 S. 187. BR: 8882 AB 8891 S. 817.). URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20008255>.
10. Code of Administrative Court Procedure Estonia. URL: https://www-riigiteataja.ee.translate.google/en/eli/527012014001/consolide?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=op,sc.